

## PEDAGOGIKA FANI, FAOLIYATI VA AMALIYOTINING ENG DOLZARB MASALALARI SIFATIDA

**Abduraxmanova Aziza Odiljanovna**

*Toshkent kimyo xalqaro universiteti talabasi*

**Annotasiya.** Ushbu maqolada pedagogik faoliyat modellarini tahlil qilish va qurishda tizimli yondashuv tamoyillarini qo'llash bilan bog'liq yo'nalish ayniqsa istiqbolli hisoblanadi. Jamiyat rivojlanishining ob'ektiv qonuniyatlari tufayli sun'iy, maxsus tashkil etilgan. pedagogik tizim jamiyatning doimiy "nazorati" ostida, ya'ni. bir qismi bo'lgan ijtimoiy tizim.

**Kalit so'zlar:** *Pedagogik faoliyat, pedagogika fani, jamiyat, pedagogik tizimlar, pedagog kadrlar, pedagogik modellar.*

**Аннотация.** В данной статье особо перспективным считается направление, связанное с применением принципов системного подхода при анализе и построении моделей педагогической деятельности. В силу объективных закономерностей развития общества искусственная, специально организованная педагогическая система находится под постоянным «надзором» общества, то есть является частью социальной системы.

**Ключевые слова:** *педагогическая деятельность, педагогическая наука, общество, педагогические системы, педагогические кадры, педагогические модели.*

**Annotation.** This article considers the direction related to applying the principles of a systematic approach in analyzing and constructing models of pedagogical activity as particularly promising. Due to the objective laws of social development, the artificially and specially organized pedagogical system is under the constant "supervision" of society, meaning it is a part of the social system.

**Keywords:** *Pedagogical activity, pedagogy as a science, society, pedagogical systems, pedagogical personnel, pedagogical models.*

**Kirish.** Pedagogik faoliyatning mohiyati va tuzilishi hamda ular bilan bog'liq bo'lgan unumdorlik pedagogika fani va amaliyotining eng dolzarb masalalaridan biridir. Odatda bu muhim hodisalarni ilmiy tahlil qilish pedagogik san'at haqidagi umumiy munozaralar bilan almashtiriladi. Albatta, pedagogik faoliyatni ilmiy tahlil qilish har bir o'qituvchining ijodiy uslubining o'ziga xosligini e'tirof etadi, lekin uning o'zi tavsiflarga emas, balki qiyosiy tadqiqot, sifat va miqdoriy tahlil tamoyillariga asoslanadi. Pedagogik faoliyat modellarini tahlil qilish va qurishda tizimli yondashuv tamoyillarini qo'llash bilan bog'liq yo'nalish

ayniqsa istiqbolli hisoblanadi. Jamiyat rivojlanishining ob'ektiv qonuniyatlari tufayli sun'iy, maxsus tashkil etilgan. pedagogik tizim jamiyatning doimiy "nazorati" ostida, ya'ni. bir qismi bo'lgan ijtimoiy tizim. Pedagogik tizimdagi o'zgarishlar, uni qayta qurish va moslashtirish jamiyat hozirgi vaqtda qaysi yoki qaysi elementlarga e'tibor qaratayotganiga bog'liq: moddiy bazani mustahkamlash, ta'lim mazmunini yaxshilash, o'qituvchining moddiy ahvoli haqida g'amxo'rlik qilish va boshqalar. Pedagogik tizimlarni takomillashtirish bo'yicha ko'plab muvaffaqiyatsiz urinishlarning sabablari uning elementlarini o'zgartirishga tizimli bo'lmagan, mahalliy yondashuvda yotadi. Jamiyat ijtimoiy tartibni shakllantirib, eng umumiy pedagogik tizim sifatida unga mos keladigan ta'lim tizimini quradi. U, o'z navbatida, ta'lim funktsiyalarini bajaradigan va o'zining quyi tizimlari bilan ta'lim tizimida birlashuvchi barcha ijtimoiy institutlarga ega. Yosh avlodni tarbiyalashga qaratilgan pedagogik tizimlarning samarali faoliyat ko'rsatishi uchun jamiyat pedagogik tizim sifatida pedagog kadrlar, o'rta maxsus va oliy pedagogik ta'lim muassasalarini tayyorlash tizimini yaratadi. Kasbiy malaka darajasiga g'amxo'rlik ko'rsatgan holda, jamiyat kasbiy tayyorgarlik va malaka oshirishning turli darajadagi pedagogik tizimlarini yaratadi.

Shunday qilib, biz zamonaviy pedagogik tizimlar va jamiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'ramiz, bu zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik faoliyat modellarini yanada rivojlantirishning dolzarbligini belgilaydi.

Pedagogik faoliyat - bu ijtimoiy tajriba, moddiy va ma'naviy madaniyatning avloddan avlodga o'tishi amalga oshiriladigan inson faoliyatining mustaqil turi. Ushbu ta'rifga asoslanib, faoliyat turlari ajratiladi. Demak, moddiy mahsulot yaratishga, olishga qaratilgan faoliyat odatda amaliy deb ataladi; va ong sohasidagi o'zgarishlarga qaratilgan faoliyat odatda ma'naviy deb ataladi. Bu faoliyatning bir-biriga bog'langan shakllari bo'lsa-da, nisbatan mustaqildir.

Endi "pedagogik faoliyat" tushunchasining talqiniga to'xtalamiz. Har qanday faoliyat turining mazmunini tahlil qilish uning psixologik asosining mavjudligini ko'rsatadi, chunki faoliyatning asosiy xususiyatlari ob'ektivlik - u bevosita nima bilan bog'liqligi (har qanday moddiy yoki ideal ob'ekt) va sub'ektivlik hisoblanadi, chunki u muayyan shaxs tomonidan amalga oshiriladi. (A.N. Leontiev, S.L. Rubinshteyn va boshqalar) Faoliyat tushunchasi zamonaviy psixologiya va pedagogikaning asosiy tushunchalaridan biridir. Psixologiya faoliyatning sub'ektiv tomonini o'rganadi. Shubhasiz, pedagogik faoliyat faoliyat turlaridan biridir. Pedagogik faoliyat kasbiy va noprofessional (N.V.Kuzmina, E.M.Ivanova va boshqalar)ga bo'linadi. Noprofessional pedagogik faoliyatga oilada bolalarni tarbiyalash faoliyati yoki korxona rahbarlari tomonidan olib boriladigan faoliyat misol bo'la oladi. Kasbiy bo'lmagan

pedagogik faoliyat hunar o'rganish deb hisoblanadi. Shunday qilib, kasbiy bo'lmagan pedagogik faoliyat - bu ko'pchilik odamlarning kundalik hayotida maxsus pedagogik ta'lim va pedagogik malakaga ega bo'lmasdan shug'ullanadigan faoliyatdir. Kasbiy pedagogik faoliyat davlat yoki xususiy ta'lim va ta'lim muassasalarida amalga oshiriladi va uni amalga oshiruvchi shaxslarning kasbiy malakasini, ma'lum darajadagi maxsus ta'limni talab qiladi. Pedagogik faoliyat kontseptsiyasini talqin qilishning bir nechta yondashuvlarini ko'rib chiqaylik.

A.I. Shcherbakov o'qituvchining ishini "chuqur bilim, yuksak madaniyat, pedagogik qobiliyat va birinchi navbatda, pedagogik faoliyatning psixologik tuzilishi va mazmunini, uning asosiy funktsiyalarini tushunishni talab qiladigan san'at" deb ta'riflaydi, ularning bajarilishi ta'sirni ta'minlaydi. talaba yoshlarga ta'lim va tarbiya". A.I. Shcherbakov pedagogik faoliyatning 8 funktsiyasini ajratib, ularni ahamiyatiga ko'ra quyidagicha tartibga soladi: axborot, safarbarlik, rivojlanish, yo'naltirish, konstruktiv, kommunikativ, tashkiliy, tadqiqot. Bundan tashqari, oxirgi to'rttasi, muallifning fikriga ko'ra, "o'ziga xos pedagogik emas, chunki ular zamonaviy malakali mehnatning barcha turlarida sodir bo'ladi". V.A. Slasteninning fikricha, "o'qituvchi-pedagog faoliyati o'z mohiyatiga ko'ra turli sinflar va darajadagi tipik va o'ziga xos pedagogik vazifalarning son-sanoqsiz to'plamini hal qilish jarayonidan boshqa narsa emas. Biroq, barcha boylik va rang-baranglik bilan pedagogik vazifalar, albatta, o'z-o'zini namoyon qiladi. ijtimoiy boshqaruv vazifalari." V.A.ning so'zlariga ko'ra. Slastenin, "Pedagogik muammolarni yuqori mahorat darajasida hal qilishga tayyorlik bir qator kasbiy va pedagogik mahorat bilan belgilanadi". Tegishli malakalar tizimi u tomonidan o'qituvchi-pedagogning kasbiy mahoratini shakllantirishning asosi sifatida qaraladi.

Yu.N. Kulyutkin o'qituvchilik kasbini "odamdan odamga" tipidagi kasblar guruhiga kiritadi, ular shaxslararo o'zaro ta'sir bilan tavsiflanadi. Ikkinchisining ajralmas xususiyati refleksli jarayonlardir. Shu bilan birga, "o'qituvchi o'quvchida kelajakda o'zining kelajakdagi faoliyatini mustaqil boshqarish imkonini beradigan "ichki asoslarni" (bilimlar, e'tiqodlar, usullar, harakatlar) shakllantirishga intiladi. ... kattaroq maqsad - o'quvchining shaxsiyatini rivojlantirish, shu bilan birga uning shaxsiyatining sohalarini va uni targ'ib qilishning turli xil ta'sirlarini hisobga olgan holda. Pedagogik faoliyat ushbu nazariyada o'qituvchining o'quvchining shaxsini rivojlantirish uchun uning faoliyatini refleksli nazorat qilish sifatida namoyon bo'ladi.

Ta'riflangan xususiyatlarda pedagogik faoliyat tushunchasini aniqlashning 2 ta yondashuvini ajratib ko'rsatish mumkin.

Birinchisi, o'zining funktsional vazifalarini bajaradigan va kasb talablariga javob berishi kerak bo'lgan aniq ta'lim, umumiy ta'lim dasturini amalga oshiruvchisi bo'lgan o'qituvchining

etakchi rolini tan olish bilan tavsiflanadi. Bunday yondashuv bilan talaba o'qituvchining tashabbuskor ta'siri va ta'sirining ob'ekti hisoblanadi.

Ikkinchi yondashuvda o'qituvchi talabalar va tashqi dunyo o'rtasida vositachi bo'lib, u talaba bilan muloqotda teng huquqli sherikdir. Ushbu tasnifning asosini muloqot turi - monolog yoki dialog tashkil qiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, monologik turdagi pedagogik faoliyatning barcha xususiyatlarida muloqot turiga yo'naltirilganlik shakli yashiringan: so'z bilan aytganda, talaba faol faoliyat sub'ekti deb e'lon qilinadi, lekin taklif qilinadigan o'zaro ta'sir shakllari. aslida o'qituvchining bir tomonlama ta'siridir. Bunday yondashuv o'qitish jarayoniga aniq "ta'kid" beradi. Ikkinchi turda PD hamkorlik va birgalikda yaratishda ifodalangan chinakam insoniy ma'no bilan to'ldiriladi.

Tizim - ma'lum bir yaxlitlikni tashkil etuvchi ko'plab o'zaro bog'langan elementlar to'plamidir. Bu, albatta, elementlarning o'zaro ta'sirini o'z ichiga oladi. Biroq, P. K. Anoxin nuqtai nazaridan, o'zaro ta'sir ko'p elementlar tizimini tashkil eta olmaydi. Funktsional tizimlar nazariyasini rivojlantirar ekan, P.K.Anoxin ta'kidlaydiki, komponentlarning tanlab jalb etilishining ana shunday kompleksinigina tizim deb atash mumkin, bunda o'zaro ta'sir va munosabatlar yo'naltirilgan foydali natija olishga qaratilgan komponentlarning o'zaro ta'siri xarakterini oladi. Pedagogika va pedagogika psixologiyasining fan sifatidagi markaziy ilmiy vazifasi tizim tarkibiy qismlarining bir-biriga qanday bog'liqligini aniq tasvirlashdan iborat. Pedagogikada pedagogik faoliyatni tahlil qilishda umumiy tizimlar nazariyasini qo'llashning ko'plab variantlari mavjud. Shunday qilib, N. V. Kuzmina pedagogik tizim tushunchasini kiritar ekan, nafaqat uning tarkibiy qismlarini, balki pedagogik faoliyatning funktsional tarkibiy qismlarini ham ajratib ko'rsatadi. Ushbu model doirasida beshta tarkibiy qism ajratilgan:

- 1) pedagogik ta'sir sub'ekti;
- 2) pedagogik ta'sir ob'ekti;
- 3) birgalikdagi faoliyatining predmeti;
- 4) o'quv maqsadlari
- 5) pedagogik muloqot vositalari.

Aslida, bu komponentlar tizimni tashkil qiladi. Keling, ulardan birini olib tashlashga harakat qilaylik - va pedagogik tizimning o'zi darhol parchalanadi, tugatiladi. Boshqa tomondan, biron bir komponentni boshqasi yoki boshqa komponentlarning kombinatsiyasi bilan almashtirib bo'lmaydi. Strukturaviy komponentni ajratib ko'rsatish hali tizimning to'liq tavsifini anglatmaydi. Tizimni aniqlash uchun uning elementlarini aniqlabgina qolmay, balki ular orasidagi munosabatlar majmuini ham aniqlash kerak. Bunda pedagogik tizimning barcha tarkibiy qismlari ham bevosita, ham teskari munosabatda bo'ladi. Pedagogika va pedagogika psixologiyasining fan sifatidagi markaziy ilmiy vazifasi tizim tarkibiy qismlarining bir-biriga

qanday bog'liqligini aniq tasvirlashdan iborat. Pedagogik faoliyat muammosini ishlab chiqishda N.V.Kuzmina o'qituvchi faoliyatining tuzilishini aniqladi. Ushbu modelda beshta funktsional komponent belgilangan:

1. Gnostik komponent (yunoncha gnosis-bilimdan) o'qituvchining bilim sohasini bildiradi. Bu nafaqat faningizni bilish, balki pedagogik muloqot usullarini, o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini, shuningdek, o'z-o'zini bilish (o'z shaxsiyati va faoliyati).

2. Dizayn komponenti o'qitish va ta'limning istiqbolli vazifalari, shuningdek, strategiyalar va ularga erishish yo'llari haqidagi g'oyalarni o'z ichiga oladi.

3. Konstruktiv komponent - bu o'qituvchining o'z faoliyatini va o'quvchilarning faolligini ta'lim va tarbiyaning bevosita maqsadlarini (dars, dars, darslar tsikli) hisobga olgan holda loyihalash xususiyatlari.

4. Kommunikativ komponent - o'qituvchining kommunikativ faoliyatining xususiyatlari, uning o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlarining o'ziga xos xususiyatlari. Didaktik (ta'lim va tarbiyaviy) maqsadlarga erishishga qaratilgan pedagogik faoliyat samaradorligi bilan muloqotning o'zaro bog'liqligiga e'tibor qaratiladi.

5. Tashkiliy komponent - o'qituvchining o'z faoliyatini, shuningdek, o'quvchilarning faolligini tashkil qilish mahorati tizimi. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu modelning barcha tarkibiy qismlari ko'pincha o'qituvchining tegishli malakalari tizimi orqali tavsiflanadi. Taqdim etilgan komponentlar nafaqat o'zaro bog'liq, balki katta darajada bir-biriga mos keladi. Shunday qilib, masalan, darsning qurilishi va borishi haqida o'ylayotganda, o'qituvchi o'z o'quvchilari ushbu darsga qaysi darsdan kelishini ham yodda tutishi kerak (masalan, jismoniy tarbiya mashg'ulotlaridan keyin maktab o'quvchilari odatda tinchlanish va konsentrat). Ularning har birining tabiati va shaxsiy muammolarini hisobga olish kerak (oxir-oqibat, siz uydagi muammolardan xafa bo'lgan bolani doskaga chaqirmasligingiz kerak va sinfning eng kulgili kulgi bilan yarmida o'qilgan ertak sizni buzishi mumkin. dars). Gnostik va tashkiliy komponentlar shu tarzda bog'langan. Tizimli modelni ham taklif qiluvchi V. I. Ginetsinskiyning fikricha, pedagogik faoliyatda to'rtta funktsiyani ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Taqdimot vazifasi o'quvchilarga material mazmunini taqdim etishdan iborat. Ushbu funktsiyani taqsimlash o'rganishning o'ziga xos shakllaridan abstraktsiyaga asoslangan. U o'quv materialini taqdim etish faktiga e'tibor qaratadi.

2. Rag'batlantiruvchi funksiya o'quvchilarda axborotni o'rganishga qiziqish uyg'otishdir. Uni amalga oshirish savollarni shakllantirish, javoblarni baholash bilan bog'liq.

3. Tuzatish funktsiyasi o'quvchilarning o'zlari faoliyati natijalarini tuzatish va taqqoslash bilan bog'liq.

4. Diagnostika funktsiyasi teskari aloqani ta'minlaydi.

O'qituvchi faoliyatida u yoki bu funktsiyaning ustunligi talabalar faoliyatining ma'lum bir turiga ega ekanligini ko'rsatadi, chunki ma'lum bir o'qitish usuli amalga oshirilmoqda. Masalan, rag'batlantirish funktsiyasining etakchi pozitsiyasi odatda muammoli usulni qo'llash bilan birga keladi. O'qituvchi faoliyatining asl kontseptsiyasi A. K. Markovning asarlarida ishlab chiqilgan. O'qituvchi ishining tuzilishida u quyidagi tarkibiy qismlarni aniqlaydi:

- 1) kasbiy, psixologik va pedagogik bilimlar;
- 2) kasbiy pedagogik mahorat;
- 3) o'qituvchining kasbiy psixologik pozitsiyalari va munosabatlari;
- 4) kasbiy bilim va ko'nikmalarni egallashni ta'minlaydigan shaxsiy xususiyatlar.

A. K. Markov (1993) kontseptsiyasi doirasida pedagogik mahoratning o'nta guruhini ajratib ko'rsatadi va tavsiflaydi.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Babanskiy Yu. K., Slastenin V. A., Sorokin N. A. / Pedagogika: Prok. Talabalar uchun nafaqa ped. institutlari, - M.2002

2. Umumiy va kasbiy pedagogika: "Kasb-hunar ta'limi" mutaxassisligi bo'yicha tahsil olayotgan talabalar uchun darslik: 2 ta kitobda / Ed. V.D. Simonenko, M.V. G'ayratli. - Bryansk: Bryansk davlat universiteti nashriyoti, 2003. - 1-kitob - 174 p.

3. Bo'lajak kasb-hunar ta'limi o'qituvchilarining kasbiy ahamiyatli fazilatlari / E.V. Evplova // Pedagogik ta'lim va fan. - 2012. - No 2. - B. 62–65.

4. Professional pedagogika / Ed. S.Ya.Batisheva. - M.: "Kasbiy ta'lim" uyushmasi, 2009. - B.152.